

Echt? Echt niet!

Blijf nieuwsgierig en kritisch:
hoe omgaan met nepnieuws en desinformatie.

November 2022, Leiden

Inleiding

Nepnieuws, haat zaaien, het is van alle tijden maar (mede) door de sociale media neemt het de laatste tijd een vlucht. Het heeft grote maatschappelijke gevolgen. Groepen worden tegen elkaar opgezet, de rechtsstaat wordt zelfs aan het wankelen gebracht.

We lezen erover en weten er van, maar: wat is het, hoe herkennen we het en hoe kunnen we het beste hierop reageren? Daarover is al veel gepubliceerd, en mogelijk via VNG Magazine en Binnenlands Bestuur ook tot jullie gekomen.

Onderzoek & Data is een team dat als missie heeft om juist op basis van feiten & cijfers te laten handelen. Daarom brengen we de belangrijkste punten uit deze publicaties in een notendop samen. Met daarbij het advies om in de raad hier aandacht aan te besteden. Hierbij is de [‘Handreiking Omgaan met desinformatie’ van het ministerie van BZK](#) zeer behulpzaam.

Voor juiste feiten & cijfers verwijzen we graag door naar onze website: www.leidenincijfers.nl

Leiden, November 2022,
Onderzoek & Data (Concernstaf gemeente Leiden)

Inhoudsopgave

- 1 Wat is nepnieuws en desinformatie?
- 2 Waarom moeten wij hier van weten?
- 3 Hoe herkennen we desinformatie?
- 4 Hoe kunnen we hierop reageren?

1. Nepnieuws en desinformatie: wat is het?

Omschrijving van de begrippen

Iedereen heeft het over desinformatie, 'fake news', 'nepnieuws' of 'complottheorieën'. Wat betekenen deze termen?

Desinformatie

Hieronder verstaan we het doelbewust, vaak heimelijk, verspreiden van misleidende informatie. Met als doel om het publieke debat, democratische processen, de open economie of veiligheid te schaden of te verstoren.

De (primaire) afzender is zich dus bewust van het feit dat de informatie niet klopt. Desinformatie zelf is niet verboden. Veel valt onder het recht op vrijheid van meningsuiting. Het wordt het wel strafbaar wanneer het bv. uitmondt in haat zaaien

Misinformatie

Het verspreiden van misinformatie heeft niet als opzettelijk doel om verkeerde informatie te verstrekken; dit gaat vaak per ongeluk.

'Nepnieuws' (of 'fake news')

Nepnieuws is een andere veelgebruikte term op dit gebied: dit is desinformatie of misinformatie in de vorm van een nieuwsbericht.

Complottheorieën

Een complottheorie is een onbewezen verklaring van een gebeurtenis of situatie als resultaat van een samenzwering, terwijl er wel degelijk meer plausibele verklaringen bestaan. Voorbeelden: de aarde is plat, de maanlanding is in scene gezet en global warming is niet waar. Een maatschappelijke stroming kan een complottheorie gebruiken om een grote groep mensen achter zich te krijgen.

Bron: Min. Van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, VNG Magazine en Wikipedia

2. Nepnieuws en desinformatie: waarom moeten we hiervan weten?

Omschrijving van het probleem

Er zijn genoeg redenen om dit onderwerp onder de aandacht te brengen van de Leidse raadsleden en bestuurders. Zo wordt iedereen zich bewust van het bestaan van desinformatie en leren we hoe we er het beste op kunnen reageren.

De VNG heeft een trendanalyse en diverse artikelen aan dit onderwerp gewijd. De tekst hieronder is daaraan ontleend.

‘Desinformatie is een groeiend probleem in de samenleving, waarmee (lokale) overheden moeten leren omgaan. Het is een complex en veelzijdig verschijnsel dat bestaat in een internationale context, maar ook puur op lokaal niveau kan spelen.

Toonaangevende instituten waarschuwen dat desinformatie door verdergaande digitalisering een steeds groter bereik heeft. Het heeft als doel om onze democratische rechtsorde aan te tasten. Desinformatie speelt vaak in op bestaand maatschappelijk ongenoegen en heeft vaak een polariserende werking. Daarmee kan het de maatschappelijke onrust vergroten. Veel mediaplatforms werken met algoritmen. Hierdoor kan de desinformatie snel en breed verspreid worden.

Om de effecten van desinformatie te beperken adviseren wetenschappers om als overheid:

- transparant te handelen
- een pluriform medialandschap te behouden
- te investeren in de mediawijsheid van inwoners.’

(einde citaat; bron: [Trendanalyse van VNG](#))

[Omgaan met desinformatie: blijf bij de feiten | VNG:](#)

Eleonore Karman (raadsgriffier in Gouda) pleit in dit artikel voor een speciaal onderdeel in het introductieprogramma voor nieuwe raadsleden. Ze geeft als voornaamste tip: ga bij het bestrijden van desinformatie niet te veel op de inhoud in, maar houd je bij de feiten.

[Omgaan met desinformatie: nepnieuws en het lokaal bestuur | VNG:](#)

Hierin pleit Wilma Delissen-van Tongerlo (burgemeester van Peel en Maas) voor een Europese aanpak van dit probleem: meer informatie en regels.

3. Nepnieuws en desinformatie: hoe herkennen we het?

Tips om het te herkennen van de rijksoverheid

Desinformatie wordt op zeer veel verschillende manieren verspreid.

Via social media (bv. met nep-accounts), websites, influencers, betaalde advertenties, gemanipuleerde 'content' (zoals mensen in filmpjes dingen laten zeggen die ze niet gezegd hebben), aanbevelingsalgoritmen, hacks en complottheorieën.

Hiernaast een verkorte checklist om na te gaan of iets desinformatie is of niet.

Bron:

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/desinformatie-nepnieuws/checklist-tips-tegen-nepnieuws-desinformatie>

Controleer welke bron is gebruikt en of die betrouwbaar is.

Controleer de volledige inhoud van het bericht.

Controleer waar het bericht vandaan komt.

Controleer waar de foto's en video's vandaan komen.

Kijk goed naar het webadres (URL)

Een URL die lijkt op de URL van een bestaande site kan een voorleken zijn van nepnieuws. Veel nepnieuwsites doen net of het echte nieuwsbronnen zijn.

Controleer de bron

Verzekert je ervan dat het verslag is geschreven door een bron die je vertrouwt, met een goede naam als het gaat om nauwkeurige berichtgeving. Als er geen andere nieuwsbron is met hetzelfde verhaal dan wijst dit er mogelijk ook op dat het bericht nep is.

Controleer het bewijs

Controleer de bronnen van de auteur om zeker te weten dat deze kloppen. Een gebrek aan bewijs of een grote afhankelijkheid van onbekende experts kunnen wijzen op een nepnieuwsverslag.

Nepnieuwsverslagen bevatten vaak nagemaakte afbeeldingen of video's

Soms lijkt het beeld hetzelfde, maar is het uit zijn verband gehaald. Gebruik bijvoorbeeld Google Reverse Image Search om te zien waar afbeeldingen of foto's vandaan komen.

Kijk naar andere berichten

Als er geen andere nieuwsbron is met hetzelfde verhaal, wijst dit er mogelijk op dat het verslag nep is. Wordt het verhaal gerapporteerd door meerdere bronnen die je vertrouwt? Dan is de kans groter dat het waar is.

Wees sceptisch over koppen

Nepnieuwsverslagen hebben vaak pakkende koppen met hoofdletters en uitroeptekens. Als schokkende beweringen in de kop ongeloofwaardig klinken dan zijn ze dat vaak ook.

4. Nepnieuws en desinformatie: hoe kunnen we reageren?

Tips om er mee om te gaan

Vorbereiding

Als gemeente kun je je hierop vorbereiden, al voordat je te maken krijgt met desinformatie, bv. :

- Draaiboek: wanneer zet je welke vorm van communicatie in (indicatoren)? Zowel pro-actief als re-actief
- Format voor een standaard reactie op desinformatie

Reactie

- Maak een afweging of je wel/niet reageert (op basis van indicatoren die van te voren zijn opgesteld)
- Als je reageert, houd dan de 'hamburger-methode' aan (zie figuur):
 1. Presenteer de juiste feiten (zonder de desinformatie te ontkennen!)
 2. Herhaal eenmaal de desinformatie en leg uit wat er onjuist aan is.
 3. Herhaal nogmaals de juiste informatie, eventueel op meerdere kanalen.

Voorbeeld

Er is desinformatie verspreid over de sluitingstijd van stembureaus (mogelijk om de opkomst te beperken). Deze zouden om 15 uur sluiten.

Mogelijke reactie op Twitter: 'Er gaan onjuiste berichten rond over de sluitingstijd van stembureaus. Deze zijn tot 21 uur open'.

